

економіки, релігії, технічні терміни на позначення важливих суспільних реалій, а також філософські, культурологічні, соціологічні і психологічні запозичені терміни.

Список використаних джерел

1. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації): Монографія. – К.: Вид. Центр КНЛУ, 2003. – 388 с. – Бібліограф. С. 289-331.
2. Газета “Дзеркало тижня”.
3. Газета “Україна молода”.
4. Газета “Українське слово”.

Анотація. У статті проаналізовано окремі інновації політологічного характеру в мові сучасних засобів масової інформації. Виокремлено найбільш актуальні причини іншомовних запозичень і виникнення нових слів. Цьому сприяє насамперед поява нових реалій та предметів. Досліджувану лексику за сферами людської діяльності можна розподілити на окремі підгрупи, які є важливим джерелом збагачення політичного мовлення. Окрім слів власне політичного дискурсу, цю лексичну парадигму репрезентують правові, економічні, технічні, філософські, культурологічні, соціологічні та психологічні запозичені терміни, що вживаються на позначення реалій, які мають вагоме суспільне чи політичне значення.

Ключові слова: інновація, суспільно-політична лексика, запозичення, нові поняття, політичний дискурс.

Summary. In the article it was analyzed separate innovations of political science maintenance in the language of advanced mass media. The most actual reasons of the foreign borrowings and origin of new words are selected. It appearance of new realities and objects is instrumental in above all things. Investigated vocabulary after the spheres of human activity it is possible to distribute on separate subgroups which are the important source of enriching of the political broadcasting. Except for words actually political discourse, this lexical paradigm is presented by legal, economic, technical, philosophical, cultural, sociological and psychological the adopted terms, which are used on denotations of realities, which have significant public or political value.

Key words: innovation, publicity-political vocabulary, borrowing, new words, political discourse.

УДК 81'42

Яцук Н.О.

МОВЛЕННЕВИЙ ЖАНР “ПОХВАЛА” В ТИПОЛОГІЇ КОМУНІКАТИВНИХ ЖАНРІВ

Сучасна лінгвістика характеризується посиленням уваги до мовленнєвої діяльності людини, її мовленнєвої поведінки, закономірностей використання мови. Відбувається розвиток такої галузі мовознавства, як жанрологія, сприяючи формуванню теорії мовленнєвих актів і теорії мовленнєвих жанрів (далі – МЖ).

У працях, присвячених дослідженню МЖ, активно обговорюються актуальні проблеми і суперечливі питання теорії МЖ: типологія жанрових форм, способи ідентифікації жанрів, методологія і термінологія жанрологічного дослідження, функціонування й модифікація жанрів у різних сферах спілкування; вивчається також специфіка МЖ у різних сферах мовленнєвої взаємодії з відповідними комунікативними ситуаціями і мовною особистістю людини. Незважаючи на наявність певної кількості праць, присвячених жанровим формам мови, багато МЖ не описано в лінгвістичній літературі взагалі, й навіть не визначено критерії їх виділення, особливо на матеріалі української мови. До малодосліджених МЖ належить, зокрема, й “похвала”.

Актуальність дослідження зумовлена підвищенням інтересу сучасної лінгвістики до втілення жанрових форм у діалогічному мовленні, характеристики особистості людини як продуцента та реципієнта мови. Хоча у сучасному українському мовознавстві є праці, присвячені вивченню компліментарних висловлень (Жокойло Л. О., Міщенко В. Я.), висловлень похвали (Клочко Л. І.), проте вони виконані на матеріалі англійської мови. Ґрунтовне дослідження лінгвістичної жанрології (чи ґенології) проводить Ф. С. Бацевич [2]. Однак праць, присвячених аналізу досліджуваного МЖ, в українському мовознавстві немає.

Підвалини теорії МЖ у вітчизняному мовознавстві заклав М. М. Бахтін. Його концепцію розвивають і поглиблюють такі дослідники, як Н. Д. Арутюнова, А. Вежбицька, В. В. Дементьєв, М. Ю. Федосюк, Т. В. Шмельова, та ін. Проте питання класифікації МЖ і до сьогодні залишається відкритим через відсутність єдиної системи критеріїв розподілу МЖ. Створення загальноновизнаної системи МЖ на сучасному етапі розвитку лінгвістики залишається актуальним завданням жанрології. М. М. Бахтін зазначає: “Ми вчимося відливати наше мовлення у жанрові форми, і, чуючи чуже мовлення, ми вже з перших слів угадуємо його жанр, передбачаємо певний об’єм (тобто приблизну довжину мовленнєвого цілого), певну композиційну будову, передбачаємо кінець, тобто з самого початку ми маємо відчуття мовленнєвого цілого, котре після цього лише диференціюється в процесі мовлення... Якби мовленнєвих жанрів не існувало і ми не володіли ними, якби нам доводилося їх створювати вперше у процесі мовлення, вільно і вперше будувати кожне висловлення, мовленнєве спілкування було б майже неможливим” [1, 271-272].

Матеріалом нашого дослідження є записи фрагментів діалогів побутового спілкування, які ілюструють МЖ “похвала”. Вибір об’єкту дослідження зумовлений поширеністю похвали в розмовному мовленні: “існують екстралінгвістичні причини, які пояснюють цю поширеність: зміни, що відбулися в соціальній сфері нашого життя, торкнулись і мови. У спілкуванні більш помітну роль почав відігравати соціальний та індивідуальний психологічні фактори, мовлення в багатьох, раніше суворо регламентованих сферах, стало більш розкутим і невимушеним. За цих умов зростає значення оволодіння культурою мовлення, тобто мовними й стилістичними нормами, свободою стилістичного й жанрового перемикавання в будь-якій сфері й ситуації спілкування. У цьому плані особливий інтерес викликають оцінні мовленнєві жанри, котрі, можливо, більше, ніж будь-які інші, пов’язані з найрізноманітнішими психологічними та соціальними факторами спілкування людини” [3, 8-9].

У цій статті намагатимемось з’ясувати місце оцінного жанру “похвала” в класифікації МЖ.

За ступенем складності тексту М. М. Бахтін пропонує диференціацію на **первинні (прості)** і **вторинні (складні)** МЖ “... вторинні (складні) мовленнєві жанри – романи, драми, наукові дослідження різного роду, великі публіцистичні жанри і т.ін. – виникають в умовах більш складного і відносно високорозвинутого та організованого культурного спілкування (переважно писемного) – художнього, наукового, суспільно-політичного і т.ін. У процесі формування вони вбирають в себе і переробляють різні первинні (прості) жанри, що склалися в умовах безпосереднього мовленнєвого спілкування” [1, 252]. Далі учений зазначає, що “в кожному епоху розвитку літературної мови задають тон певні мовленнєві жанри, причому не лише вторинні (літературні, публіцистичні, наукові), але й первинні (певні види усного діалогу – салонного, фамільярного, гурткового, родинно-побутового, суспільно-політичного, філософського та ін.)” [1, 256].

Беручи за основу таке визначення “первинних” і “вторинних” жанрів, можемо віднести досліджуваній МЖ “похвала” до розряду первинних, оскільки очевидно, що він виник в умовах міжособистісного спілкування, для вираження схвального ставлення до якостей, зовнішності, діяльності і т.ін. адресата.

М. Ю. Федосюк пропонує розрізняти **елементарні** та **комплексні** МЖ, поклавши в основу диференціації критерій складності тексту. Дослідник визначає елементарні МЖ як “... такі тематичні, композиційні та стилістичні типи текстів, у складі яких відсутні компоненти, які, в свою чергу, можуть бути класифіковані як тексти певних жанрів” [5, 26]. Комплексними МЖ, на думку дослідника, варто вважати такі види текстів, до яких входять компоненти, які репрезентують тексти елементарних жанрів. Комплексні МЖ можуть бути як монологічними (умовляння, переконання), так і діалогічними (бесіда, дискусія, суперечка) [Там само, 26]. До елементарних МЖ дослідник відносить і похвалу.

В усному мовленні об’єктивація похвали забезпечується мовними засобами, які передають позитивну оцінку адресата мовцем:

(1) Учень звертається до репетитора під час заняття:

У. Раніше я боявся вчителів. Остання моя репетитор постійно на мене кричала, я боявся сказати їй хоч слово, а з вами мені легко. Ви – чудовий вчитель, гарно справляєтесь зі своєю роботою.

В. Спасибі, мені дуже приємно це чути.

У наведеному прикладі такими мовними засобами переважно є лексичні компоненти: *легко, чудовий, гарно*. Для підсилення позитивної оцінки адресант використовує антитезу: *Остання моя репетитор постійно на мене кричала, я боявся сказати їй хоч слово, а з вами мені легко*.

Протиставлення двох опозиційних мовленнєвих задумів – “**фатички**” та “**інформатики**” вважають релевантною ознакою МЖ Н. Д. Арутюнова, Т. Г. Винокур, В. В. Дементьєв та деякі інші дослідники. Іntenцією фатичних жанрів передбачено задоволення потреби в спілкуванні – кооперативному або конфліктному, підтримку комунікації. Основною функцією інформативних

жанрів є початок спілкування з метою повідомлення будь-якої інформації. Однак у будь-якому фатичному висловленні є частина логічної інформації, оскільки воно має смисл [3, 36-39]. Похвалу не можна повністю віднести до фатичних жанрів, оскільки цей МЖ крім фатичної функції (встановлення мовленнєвого контакту між суб'єктами мовлення), виконує і функцію інформативного МЖ:

(2) Розмова двох жінок про ветеранів:

Ж₁. *Ти знаєш скільки вони пережили!? Які біди, голод, страждання, смерть інших людей, але які в них були серця: відкриті, допомагали один одному, підтримували, останню сорочку з себе знімали і давали тому, хто цього потребував.*

Ж₂. *Правда, які ж вони дружні і щирі були!*

У наведеному фрагменті усного мовлення констатуємо, з одного боку, суто інформаційне повідомлення про певні події, з іншого, – конотативний компонент цього висловлення: позитивне ставлення обох сторін до ветеранів, обізнаність співрозмовників в історичних подіях минулого століття, високі моральні цінності мовця та адресата.

Комунікативна спрямованість висловлення покладена в основу класифікації МЖ Т. В. Шмельової та Є. В. Лаврентьевої. При цьому комунікативна мета визначається як типологічно найважливіша ознака жанру. За цим критерієм виділяють такі МЖ: 1) **інформативні**, метою яких є різноманітні операції з інформацією; 2) **імперативні**, метою яких є викликати здійснення/нездійснення подій; 3) **етикетні**, метою котрих є здійснення особливої події, вчинку, передбачених етикетом даного соціуму, в соціальній сфері; 4) **оцінні**, метою яких є змінити самопочуття учасників спілкування, зіставляючи їхні вчинки, якості з прийнятою в певному суспільстві шкалою цінностей [5, 30].

Ключко Л. І. виділяє такі ознаки, що відрізняють похвалу від інших оцінних МЖ:

– **похвала** – це щире і об'єктивне, з точки зору адресанта, висловлення, схвалення особистості адресата, його якостей і/або діяльності, а також об'єктів, які належать світу адресата;

– **похвала** – це індивідуальна, “авторська” комунікативна стратегія, внаслідок чого мовленнєве оформлення висловлення похвали відрізняється якісною варіативністю та відсутністю шаблонності;

– **похвала** функціонує майже виключно в ситуаціях співпраці; в потенційно конфронтаційних ситуаціях висловлення похвали виконують особливу коригуючу, конфліктнопревентивну функцію [4, 11].

Головною інтенцією похвали є оцінка здібностей, вмінь, навичок, рис об'єкту/суб'єкту оцінювання. Оскільки похвала вербалізується в оцінних висловленнях, орієнтованих на позитивну оцінку, її вивчення дає можливість пізнання особистості і мовленнєвого колективу через систему ціннісних орієнтацій, моральних і соціальних норм, що відображаються в процесі мовленнєвого спілкування. За допомогою висловлень похвали адресант може також передавати повагу, любов, симпатію, задоволення, прохання, побажання та інші позитивні почуття.

Наведений нижче приклад демонструє спробу адресанта покращити емоційний стан адресата, наголошуючи на сильних рисах останнього:

(3) Розмова брата і сестри; перший засмучений, не встигає вчасно зробити заплановану роботу:

С. На тебе ніхто не тисне, ти можеш залишити цю справу хоч зараз. Можливо, тобі це зараз не потрібно. Але, з іншого боку, я не знаю жодної справи, яку б ти не довів до кінця, залишивши на півдорозі. Ти справишся з усім, чим захочеш...Цю справу тобі завершити буде просто.

В теорії МЖ похвала належить до низки МЖ, пов'язаних із вираженням почуттів мовця, поруч із такими МЖ, як подяка, вибачення, привітання. В класифікації Дж. Серля такі МЖ називаються **експресивами** (метою яких є висловлення адресантом своїх почуттів або установок, психологічного стану) [8, 252-255], в класифікації Дж. Остіна – **бехабітивами** [6, 119-129]. Проте, як і більшість лінгвістичних класифікацій, подані типології жанрів певною мірою є умовними. Наявність складних жанрів із неоднозначним інтенціональним змістом ускладнює процес ідентифікації багатьох жанрових форм.

Узагальнюючи викладене, визначаємо похвалу як МЖ, який покликаний підсилити взаємодію мовця й адресата, забезпечуючи успіх комунікації. Мовні засоби, які репрезентують аналізований МЖ, є різнорівневими (лексичними й текстовими), вони об'єктивують оцінку природу зазначеного комунікативного жанру.

Список використаних джерел

1. Бахтин М. М. Проблема речевих жанров // Эстетика словесного творчества. – 2-е изд-е. – М.: Искусство, 1986. – С.250-296.
2. Бацевич Ф. С. Лінгвістична ґеологія: проблеми і перспективи. – Львів: “ПАІС”, 2005. – 262 с.

3. Дьячкова И. Г. Высказывания-похвалы и высказывания-порицания как речевые жанры в современном русском языке: Дисс. ... канд. филол. наук. – Омск, 2000. – 148 с.
4. Ключко Л. И. Высказывания похвалы в коммуникативно-деятельностной парадигме общения (на материале английского языка): Дисс. ... канд. филол. наук. – Сумы, 2003. – 192 с.
5. Лаврентьева Е. В. Речевые жанры обвинения и оправдания в диалогическом единстве: Дисс. ... канд. филол. наук.: 10.02.01. – Новосибирск: РГБ, 2007. – (Из фондов Российской Государственной Библиотеки).
6. Остин Дж. Л. Слово как действие. // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С.22-129.
7. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов. // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып.17. – С.170-194.
8. Серль Дж. Р. Основные понятия исчисления речевых актов. // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып.18. – С.242-263.

Анотація. Стаття присвячена емпірико-теоретичному обґрунтуванню приналежності МЖ “похвала” до комунікативних жанрів, з урахуванням існування відмінних типологій МЖ, в основі яких лежать різні диференційні ознаки; у дослідженні визначено критеріальні ознаки похвали серед інших оцінних жанрів.

Summary. The article discloses empirical and theoretical argumentation of belonging of the speech genre “praise” to the communicative genres subject to existence of various typologies of speech genres made on the basis of diverse differential characteristics; the distinctive features of praise among other appraisal genres are given there.